

Tomasz Szlendak (2011). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 542.

Tomasz Szlendak jest socjologiem, pracuje w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zajmuje się socjologią kultury, konsumpcji, rodziny i płci, a także psychologią ewolucyjną. Opublikował m.in. takie prace, jak: *Technomania. Cyberplemię w zwierciadle socjologii* (1998), *Architektonikę romansu* (2002), *Zaniedbaną piaskownicę* (2003), jak również *Supermarketyzację religii* (2004, 2008). Jest członkiem redakcji *Studiów Socjologicznych* oraz rady naukowej czasopisma *Kultura i Edukacja*. Prowadzi badania nad przemianami obyczajów, seksualnością, jakością życia i aktywnością kulturalną.

Recenzowaną książkę rozpoczyna wstęp autora, w którym podejmuje on udaną próbę zinterpretowania znaczenia podtytułu książki – *Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Książka zawiera pięć rozdziałów, z których każdy jest opatrzony wstępem, mającym za zadanie wprowadzić czytelnika w dane zagadnienie. W każdym z rozdziałów występują podrozdziały ułatwiające orientację w temacie. Na zakończenie możemy zapoznać się z podsumowaniem obejmującym całościowo dany wycinek wiedzy, a dla ułatwienia czytelnikowi zrozumienia zawartych w książce treści, został stworzony słowniczek trudniejszych terminów umiejscowiony na końcu każdego z rozdziałów.

Szlendak w krótkiej przedmowie, tłumaczy czytelnikowi jaki cel postawił sobie pisząc niniejszą książkę: „Mam nadzieję, że ta książka pozwoli przynajmniej, jak zegar, tę rzeczywistość uporządkować i zmierzyć, ponieważ zawrzeć jej oczywiście nijak nie można” (s. 9). Ponadto dodaje, iż ma to być książka w której sumuje się „(...) najważniejsze koncepty teoretyczne i badania w ramach socjologii rodziny z ostatnich trzydziestu lat (...)” (s. 10).

W rozdziale *Ewolucyjne ramy rodziny*, w kompleksowy sposób zostaje przedstawiony konflikt w rodzinie z perspektywy ewolucyjnej. Zostają wyróżnione i wyczerpująco opisane trzy przyczyny konfliktów: niepewność ojcostwa, zróżnicowanie inwestycji rodzicielskich oraz odmienne interesy reprodukcyjne jednostek wchodzących w skład rodziny.

Czym jest rodzina i jak powstaje? to tytuł rozdziału drugiego, w nim centralne miejsce zajmuje problem definicji rodziny oraz dziecka. Tomasz Szlendak przekonuje, iż: „nie można rodziny ograniczyć do diady, w której brakuje dzieci poddanych opiece. Poza diadą matka-dziecko, gdzie mamy do czynienia z relacją biologiczną, reszta diad w ramach różnych układów rodzinnych jest konstrukcją społeczną, nawet relacja z ojcem (ten jest, jak pamiętamy, zawsze »domniemany« i »społeczny«)” (s. 113). Ponadto sugeruje, iż można: „definicję rodziny przedstawić inaczej i nieco szerzej: rodzina to grupa krewnych, powinowatych, przyjaciół oraz innych aktorów skupionych wokół rodzica z dzieckiem, najczęściej matki” (s. 114).

Procesy wewnątrzrodzinne to rozdział, w którym rzetelnie zostaje przedstawiony cykl życia rodziny, jak również teoria życia rodziny Glena H. Eldera, która sugeruje, iż każda rodzina przechodzi przez odpowiednie fazy bądź etapy, które są powiązane z przejściami w ramach rodzinnej trajektorii i w cyklu życia poszczególnych jej członków.

Część zatytułowana *Historia rodziny w kulturze zachodniej*, kwestionuje przekonanie pierwszych ewolucjonistów, jakoby na początku historii gatunku ludzkiego zamiast rodziny istniała horda pierwotna, nie pozostawiając tej informacji bez uzasadnienia – podaje, iż „Pierwsze formy organizacji społecznej przypominały zapewne dzisiejszą strukturę w społeczeństwach zbieracko-łowieckich” (s. 357).

W rozdziale *Rodzina współczesna*, autor zajął się omówieniem kryzysu, jaki postępuje we współczesnym świecie a mianowicie kryzysu struktury rodziny tradycyjnej. Zauważa, że relacje między ludźmi zmieniają swój charakter, są mniej stabilne a co za tym idzie utrudniają zakładanie formalnych związków.

Socjologia rodziny to próba całościowego opisu ewolucji życia rodzinnego, począwszy od tworzenia się rodzin nuklearnych skończywszy na współczesnym pojmowaniu rodziny. Autor w interesujący i przystępny sposób opowiada o funkcjach rodziny, lecz w nowym sceptycznym ujęciu, albowiem uważa, iż „odarta z wielu funkcji rodzina przestaje być funkcjonalną względem społeczeństwa – automatycznie zatem przestaje być pożyteczna i dobra” (s. 116). Ukazuje, że pierwotne funkcje rodziny przejmują inne wyspecjalizowane instytucje, które owe funkcje wypełniają lepiej. W sposób kompleksowy zajmuje się procesami wewnątrzrodzinnymi. Począwszy od opisu cyklu życia rodzinnego, stylów życia w rodzinie, kończy na konfliktach i rozpadzie rodziny. Interesującym zagadnieniem jest dotąd nieopisywany w literaturze fenomen gniazdowników. Osoby należące do tej kategorii charakteryzuje w następujący sposób: „Gniazdownicy to ludzie dorośli, którzy z jakichś przyczyn nie chcą »wyfrnąć z gniazda« – nie chcą opuścić domu rodzinnego i założyć własnej rodziny” (s. 181). Szeroko opisuje tzw. alternatywne, wobec panującego dotąd modelu „komórkowego” rodziny nuklearnej, modele rodziny tj. homorodziny, samotnych rodziców, rodziny migrantów, rodziny wizytowe, grona przyjacielskie, czy rodzinne patchworki. Rozważa każdą z przytoczonych form alternatywnych pod względem jej struktury, więzi emocjonalnej ludzi ją tworzących, jak również roli i położenia, jakie zajmuje w tym układzie dziecko.

Książka należy do nielicznej grupy publikacji opisujących przemiany rodziny w sposób naukowy, poparty badaniami i teoriami, a co ważniejsze napisana jest w sposób przystępny z dozą humoru. Język, jakim posługuje się autor zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ czasami jest nacechowany ironią, lecz nieuchronnie prowadzi do nabierania zdrowego dystansu do opisywanych zagadnień.

Mnogość wątków oraz próba ukazania wieloaspektowości problemu wskazują na perfekcyjne opanowanie rozległej tematyki, co w połączeniu z talentem narracyjnym daje wyjątkowy efekt. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż mimo tego, że książka jest ukierunkowana na kwestie natury teoretycznej, to zawiera również mnóstwo odniesień do realiów życiowych i praktycznych, co czyni ją jeszcze bardziej wartościową.

Publikacja Szlendaka jest kompleksowym wyłożeniem socjologii rodziny od powstania aż do dnia dzisiejszego. Jednakże opisując współczesną rodzinę, ogranicza się do opisu kryzysu rodziny i alternatywnych modeli rodziny, nie uwzględniając bardzo ważnej roli dziadków we współczesnych rodzinach. Ponadto nie poruszył problematyki pojawiającego się zjawiska „młodych matek”, które jest coraz częściej spotykane ze

względu na obniżenie się wieku pierwszej inicjacji seksualnej oraz niedostateczne wychowywanie młodzieży w zakresie współżycia seksualnego. Jest to problem, który rzutuje na powstawanie rodziny czy relacji pomiędzy partnerami. Problematyka ta również wymagałaby rozpatrzenia.

Pewne wątpliwości natury merytorycznej może wzbudzić fakt, iż sam autor we wstępie książki zaznacza, iż istnieje możliwość pominięcia pierwszego rozdziału i przejścia do drugiego bez utraty wątku głównego. Jednakże biorąc pod uwagę obszerność zamieszczonego w nim materiału, zaczerpniętego z równie licznych źródeł oraz wielowymiarową jego analizę, opartą na rzetelnej wiedzy autora, na co wskazuje choćby wykorzystana w książce bogata bibliografia, określenie jej mianem obiektywnej nie powinno wzbudzać kontrowersji.

Książka jest bardzo spójna, pełna wartościowych treści, napisana z myślą o czytelniku, którego wiedza na dany temat jest ograniczona, przy jednoczesnym uwzględnieniu chęci efektywnego jej pogłębienia. Dlatego też książkę polecam wszystkim zainteresowanym problematyką życia rodzinnego, a zwłaszcza studentom socjologii i innych kierunków nauk społecznych oraz humanistycznych.

Paulina Cywińska